

A népköltészet és Petőfi

Egy szétrongyolódott, századeleji folyóiratban véletlenül akadtam rá Sebestyén Gyula, nagy hírű tudósunk Petőfi népdalgyűjtéséről szóló tanulmányára. „Felolvasatott a Kisfaludy-Társaság folyó év április elsején tartott ülésén.” Azt, hogy a fölolvadás 1914-ben történt, egy tagsági, illetve egy előfizetési díjról kiállított nyugtából derítettem ki.

Sebestyén írásának már a címe is fölvillanyozott. Csokonai, Berzsenyi, Arany népdalgyűjtéséről tudtam, amit tudni lehet, de Petőfiéről csak annyit, hogy Erdélyi János Népdalok és Mondák 1846-ban megjelent kötetében a fölsorolt 95 gyűjtő között Petőfi neve is szerepel. De hogy mit gyűjtött, hol és milyen módon, arról nem tudtam semmit. Emlékezetem szerint Illyés sem beszél róla regénynek, életrajznak, tanulmánynak, sőt forrásmunkának is beillő Petőfi-könyvében.

S tudtommal mások sem.

A feledésbe merült, illetőleg a szakemberek, szaktudósok hálójában megrekedt tanulmányból minden apró részletre fény derült.

Sebestyén közli az évtizedekig elveszettnek hitt Petőfi-kézirat fényképmásolatát. Egy négy rétre összehajtott fél ív papír első három oldalára öt dalt jegyzett le Petőfi, de még mielőtt elküldte volna Erdélyinek, az öt közül egyet ő maga húzott át. Egy másik papírlap két oldalán pedig még négy másik, egymástól elkülöníthető versszakot olvashatunk. Ezek a versszakok is töredékesek, hiányosak. Csonkaságukból érezni lehet, hogy Petőfi emlékezetből írhatta le az anyagot.

Valljuk be: ez a néhány bizonytalan eredetű szöveg nem egetverő teljesítmény. Hátha még a végeredményt is ismerjük! Erdélyi, Petőfi gyűjtéséből mindössze nyolc sort emelt ki s tartott közlésre érdemesnek. Nyolc sort, amely ha népi eredetű is: egy összekuszálódott zsványballada töredéke.

Lehetséges, hogy Erdélyinek ennyi is elég volt, mert neki talán nem is Petőfi gyakorlati közreműködésére volt szüksége, hanem a nevére. Arra, hogy diadalmasnak ígérkező vállalkozásában a népies irányzat legtehetségesebb képviselője léleken is jelen legyen. De a sovány eredmény magyarázatául ugyanígy elképzelhető, hogy a botfúléről és a fahangjáról híres fiatal költő nemigen tudott népdalokat. Hallhatott bár sokat, mégsem fújta őket fejből. Megelégedett azzal, hogy titkukat, belső mozgató erejüket, párájukat ismeri: a fölöttük átvonuló felhőt és napot. A hangra figyelt csak oda igazán, a lényegre, amihez talált ő szavakat bőven a saját szótárából is; s helyzeteket és hangulatokat a saját élethelyzetéből.

*Érik a gabona,
Melegek a napok,
Hétfőn virradóra
Aratásba kapok.
Érik szerelmem is,
Mert forró a szívem,
Légy te aratója
Édes egyetlenem.*

Vagy hogy egy egészen személyes hangút, petőfisis lelkiállapotút idézzek:

*Ki vagyok én? nem mondom meg;
Ha megmondom: rám ismernek.*

*Pedig ha rám ismernének,
Legalább is felkötnének.*

A hangra való rátalálás persze nem ment olyan könnyen, mint ahogy mi látjuk az azóta eltelt idő közhelyekkel körülvengett magasából. Bajza például hittél és tiszta meggyőződéssel arra akarta rábeszélni a bordalokkal jelentkező fiatal költőt, hogy népdalokat is időmértékes ütemre írjon. Petőfi a szófogadó fiú alázatával megfogadta a tanácsot; neki is veselkedett, de kudarcot vallott. Szót sem érdemelne ez a kis irodalmi kitérő, ha nem utalna arra, micsoda félreértések donghattak, zsbonghattak a népköltészet, a népies költészet, a műköltészet fogalma körül. Semmivel se ártatlanabbak, mint manapság a modern költészet megítélésében. A klasszicizmus márványdugói ott feszültek még a fülekben. Kazinczy íz, csín, tűz szavai égtáját jelző szavak maradtak még nagy tekintélyű irodalmárok fejében is. Nem csoda hát, ha Petőfi szamaras verse jelképesen is ugyanolyan botránykeltő lett a negyvenes évek elején, mint Ady Fekete zongorája a századforduló utáni években.

A zavarról maga Petőfi is beszámol. Az 1847-ben megjelent összes költemények előszavában ezt írja: „... a magyar mérték és rím még nincs meghatározva.” Bevallja, hogy ő sem lát tisztán, csupán az ösztönére hagyatkozik. „... s ahol... rím és mérték dolgában a legnagyobb hanyagsággal vádolnak, talán éppen ott járok legközelebb a tökéletes, az igazi magyar versformához.”

Ma már tudjuk, hogy a magyar versforma — ütem és rímhasználat — egyik lehetőségéhez valóban ő jutott legközelebb. Különösen népdalszerű vagy népdalt utánozó verseiben. Akadnak ezek között a dalai között olyanok, amelyek szinte éneklésre kínálkoznak. Nem kell zeneértőnek lennünk ahhoz, hogy ütemükből, belső hangulatbujdosásaikból közvetlenül is kihallhassuk az énekelt népdalok hatását.

Mert Petőfi nemcsak a versformát, a kötetlenebb rímelést tanulta el a népdaltól, hanem mindazt, amit csupán közhelyszerű fogalmakkal tudunk jelölni: a nép eszejárását, csöndjét, elborulásait, lélekbeli s alkati egyéniségét.

A lényegre: a hangra való rátalálás, mint tudjuk, oly tökéletesen sikerült, hogy jó néhány verse, kikerülve az irodalom naprendszeréből — népdallá válik. Például a *Hortobágyi kocsmárosné* című még azon melegében. Megjelenése után két-három évre Erdélyi közli is a Népdalok és Mondák kötetében.

Terbe Lajos 1930-ban megjelent Petőfi és a nép című tanulmánya szerint 51 Petőfi-vers vándorolt át a szájhagyomány világába. Ezek egy része dallammal, Egressy Béni, Szénfy Gusztáv s mások megzenésítésében. Még Arany is négy Petőfi-versnek szerzett dallamot. Természetesen a nép közé került szövegek és dallamok a szájhagyomány sodratában ugyanúgy alakultak, csiszolódtak, töredeztek, koptak vagy bővültek, mint eredeti népdalaink.

Az utóbbi időben fellendülő erdélyi népdalgyűjtés során még mindig előkerül egy-egy újabb népdallá változott Petőfi-vers.

Két esztendővel ezelőtt Almási István kolozsvári gyűjtő a Bukarestben megjelenő *Művelődés* című folyóiratban kisebb fajta szövegismétlést tart a szóban forgó Petőfi-versek-népdalok fölött.

Izgalmas rejtély szomszédságába kerül, ki a dallammal együtt közölt népdalokat Petőfi eredeti szövegével összehasonlítja. A már említett Hortobágyi kocsmárosné öt szakaszából csupán két szakasz marad meg a hagyományban. Ez is csak „cserepekben”, azaz alaposan kiforgatva. A Petőfi-vers harmadik szakaszát emeli ki a nép s idomítja saját ízléséhez.

Nézzük előbb az eredeti vers két egymást követő szakaszát:

*Kocsmárosné, hej hol termett a bora?
Savanyú, mint az éretlen vadalma.
Csókolja meg az ajkamat szaporán,
Édes a csók, megédesül tőle szám.*

*Szép menyecske... savanyú bor... édes csók...
Az én lábam idestova tánlorog;
Öleljen meg kocsmárosné édesem!
Ne várja, míg itt hosszában elesem.*

S mit választ ki ebből a szájhagyomány? A magyargyerőmonostori s a csíkrákosi változat közül az utóbbit írom ide:

*Kocsmárosné, de savanyú a bora.
Olyan mint a valóságos vadalma.
Kocsmárosné, cukrozza meg savanyú borát.
Még ma éjjel elszeretem a lányát.*

*Kocsmárosné, mit ugat a kutyája,
Nem jöttem én lopni az udvarára.
Kocsmárosné, kösse meg a hamis kutyáját,
Ne ugassa meg a lánya babáját.*

Hasonló történik a *Hegyen ülök* című versével is, ami a részletek kiemelését illeti. Van olyan falu a Mezőségen, ahol az első, a második, a negyedik szakaszt éneklék, s van, ahol, mint például Homoródalmáson, csak az utolsót. Petőfi így fejezi be versét:

*Szeretném, ha vadfa lennék erdőben.
Még inkább, ha tűzvész lenne belőlem;
Elégetném ezt az egész világot,
Mely engemet mindörökké csak bántott.*

S a népdal négy sora pedig így hangzik:

*De szeretnék az erdőben fa lenni,
Ha engemet meggyújtana valaki.
Elégetném ezt az egész világot,
Közepébe meghagynám a babámat.*

Utoljára hagytam egy olyan népdallá változott Petőfi-verset, amelybe, eddigi ismereteim alapján, elsőül én botlottam bele. Kallós Zoltánnal és Marosi Júliával együtt jártam a Mezőség egyik lenyűgözően érdekes falujában: Széken. Ismerősök-nél voltunk. Átüzent hozzánk egy fiatalasszony, hogy ő is szeretne Kallós hangszalagjára énekelni. Az üzenetben nem a magamutogatás, hanem a vallomásvágy kényszere volt a meglepő, ami abból is kiderült, hogy éneklés közben többször sírva fakadt. Az ismeretlen dalok között egyszer csak ismerős sorokra kaptam föl a fejemet: Petőfi-vers! Méghozzá egyik legsikerültebb a koraiak közül. A Temetésre szól az ének sorait hallottam vissza. A verset Petőfi Debrecenben írta, 1843 decemberében. Nem is egészen szerepjátszásból, mint ahogy az efféle korai verseiről bizonygatni szokták. Nem, mert a vers írásakor valóban elkeseredett volt a vég-sőkig, beteg és elhagyatott, Pákh Albert vendége, aki koronatanúként igazolta a nyolc sor szó szerinti hitelét. Míg a fiatalasszony Kallós kérésére újra elénekelte a dalt, földidéztem emlékezetemben az eredetit:

*Temetésre szól az ének,
Temetőbe kit kísérnek?
Akárki! már nem földi rab,
Nálam százsorta boldogabb.*

*itt viszik az ablak alatt;
Be sok ember sírva fakadt!
Mért nem visznek engemet ki,
Legalább nem sírna senki.*

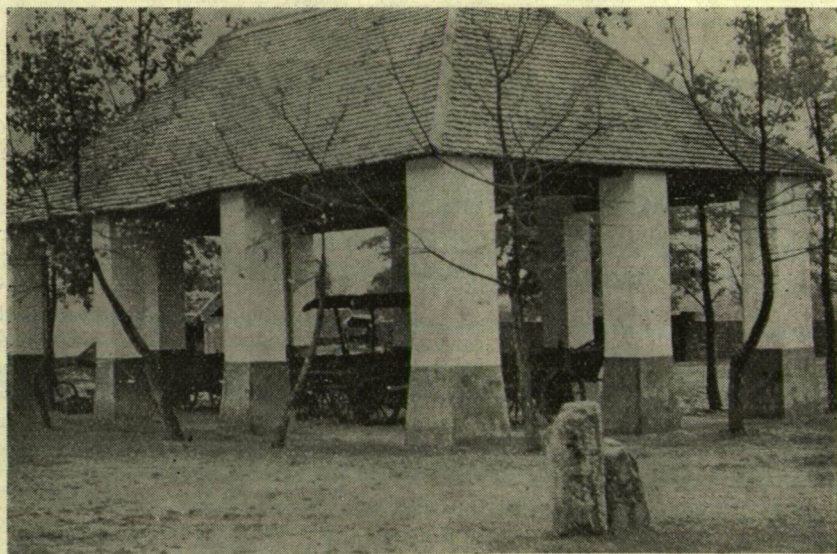
Igen ám, de e két szakasz előtt még két másik szakasz is elhangzott. Két olyan, amely egyetlen Petőfi-versre sem emlékeztetett. Az önmagában is tökéletes Petőfi-vers tehát — ritka kivételként, a nép alakítóműhelyében ezúttal — bővült. Kár, hogy dallam nélkül nyújthatom át a szöveget, de bizonyos vagyok abban, hogy ez a ma is elevenen élő, szájhagyományba beilleszkedett Petőfi-vers igazi meglepetés lesz a népdal híveinek és az irodalomtörténészeknek egyaránt.

*Temetőben kék ibolya,
Nem leszek szerelmes soha.
Láncot veretek szívemre,
Megmutatom, bírok vele.*

*Temetőben zeng az ének,
Vajon, oda kit kísérnek.
Akárki az, nem földi rab,
Nálamnál százszor boldogabb.*

*Temetőben kék ibolya,
Szívem gyászba van borulva.
Nem egyébért, csak teérted,
Mert én tiltva vagyok tőled.*

*Most viszik az ablak alatt,
Minden kislány sírva fakad.
Bárcsak engem vinnének ki,
Engem nem siratna senki.*

A SZALKSZENTMÁRTONI CSÁRDA KOCSIBEÁLLÓJA